

внаслідок концентрації капіталу у власників високотехнологічних підприємств, загроза стихійних міграційних рухів на національному і глобальному рівнях, загроза активізації локальних і регіональних конфліктів, поглиблення екологічних проблем та ін.

Література

1. Статистичні дані за 6 місяців 2020 року. Державна міграційна служба України. https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2020_6.pdf (дата звернення: 21.01.2021).

Микола Козловець,

доктор філософських наук, професор,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

НАУКА ЯК ФАКТОР ДУХОВНО-ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В інформаційну епоху освіта, наука і високі технології є запорукою успішного і процвітаючого розвитку країни, безальтернативним засобом національного самоствердження. Саме інтелектуальний потенціал нації визначає її конкурентоздатність, статус і роль серед інших народів і культур світу. Країни, які зробили у свій час акцент саме на освіту й науку, сьогодні є світовими лідерами (наприклад, США, Японія, Фінляндія, Південна Корея, Сінгапур, в останні роки Китай, Індія).

Розпад Союзу РСР, зміна суспільних відносин у бік лібералізації виробництва і вільного ринку (занадто вільного!) і практично майже повне усунення держави з багатьох сфер діяльності призвели до значного послаблення української науки. Незважаючи на прийняття базових законів, які регулюють науково-технічну й інноваційну діяльність в Україні, ситуація принципово не змінилась. Об'єктивно бізнес і ліберально орієнтована провладна еліта не зацікавлені у підтримці вітчизняної науки й освіти, впровадженні її досягнень у виробництво: прибуток і за нинішньої ситуації стабільний і значний. Комерціалізація наукової сфери, що на Заході виступає як могутній стимул для досліджень, у вітчизняній науці скоріше зіграла негативну роль. Зникло багато науково-виробничих об'єднань, НДІ й навіть цілі галузі промисловості.

Давно доведено, що доля тих чи інших новаторських ідей залежить не тільки від їх евристичної цінності, внутрішнього змісту, а й визначається соціальним статусом їх носіїв. Найперспективніші ідеї

компрометуються, втрачають свою привабливість в очах оточуючих, якщо їх носіями виявляються соціальні аутсайтери. Ідеї, за якими стоїть авторитет визнаної і потужної держави, стають впливовими навіть безвідносно до їх порівняльно-змістовної сторони. Практика свідчить, що економічно слабка держава справжньої науки не потребує. Остання процвітає або в економічно сильній державі, в якій наука відіграє роль – буквально за Марксом (!) – безпосередньої продуктивної сили, або ж в умовах тоталітарного режиму з амбітним керівництвом, консолідуючим зусилля громадян на створення високотехнологічного (найчастіше військового профілю) виробництва при збереженні низького рівня життя основних верств населення (наприклад, колишній СРСР).

Індикаторами інноваційного розвитку країни є фінансування науково-технічної сфери із різних джерел. Загальновідомо, що якщо в державі на наукову сферу витрачається до 0,4 % ВВП, то наука в країні виконує соціально-культурну функцію, при фінансуванні не більше 0,9 % – пізнавальну і лише коли фінансування перевищує 0,9 % наука починає відігравати економічну роль [1, с. 8-9]. На жаль, за роки незалежності фінансування науки різко скоротилось. Якщо у 1991 р. на науку спрямовувалось 2,4 % ВВП, у 2000 р. – 1,2 %, то в 2019 р. – 0,17 % [2, с. 8]. Для порівняння: в країнах Євросоюзу цей показник становить близько 2 %, в США – 2,7 %, у Південній Кореї – 2,9 %, а в Швеції – майже 4 %. В абсолютних цифрах ця різниця ще більш разюча. Сьогодні в Україні на науку виділяється в 10,5 разів менше, ніж мало б бути згідно із законодавством [3, с. 11]. Недостатнє фінансування науки й освіти призвело до значного відставання наукової й освітньої сфер, уповільнення інноваційних процесів в країні.

Тривожним сигналом є й постійне зменшення кількості працівників наукової сфери на тисячу зайнятих в економіці – Україна опустилась нижче показника 4,8, що значно відрізняється від розвинених країн: у Німеччині цей показник становить 12,5, в Іспанії – 8,4, у Польщі – 5,3 [4, с. 2]. Сьогодні серед зайнятого населення в Україні частка науковців становить менш ніж 0,5% (у 1990 році – 1,16 %) [5, с. 4]. Зазначимо, що наука водночас є і однією з форм зайнятості населення.

Однією з бід вітчизняної науки, поряд зі слабким її фінансуванням, є відсутність нової формації дослідників, зниження престижності самого виду наукової діяльності, професії наукового і науково-педагогічного працівника. Сьогодні в Україні ці професії стали для молоді малопривабливими (хоча такі ж тенденції притаманні не тільки нам). Дослідження засвідчують, що професія вченого в Україні входить в топ-10 найнепрестижніших [3, с. 11].

Молоді перспективні вчені налаштовані переважно на Захід, еміграцію й отримання наукового ступеня розглядають як рубіж для успішного перебезування на Захід, де їх знання – не ступені, а саме знання – затребувані і добре оплачувані. Вітчизняних науковців приваблюють на Заході не лише гідна зарплата, житло, гарантії професійного і кар'єрного зростання і можливість планування свого життя наперед, а й робота на сучасному обладнанні, належне інформаційне забезпечення наукової діяльності, можливість участі в конференціях, нарешті, порівняно безперешкодне пересування з однієї країни в іншу. Скажімо, в Китаї, Німеччині вже працюють цілі українські «наукові команди». Небезпечний не сам по собі «відтік мізків», а відсутність зворотного потоку. Окрім всього іншого, масовий виїзд молодих учених, випускників аспірантури і закладів вищої освіти якісно погіршує генфонд української нації, без якого в неї не буде майбутнього.

Сьогодні провідні країни світу беруть участь у найжорсткішому світовому змаганні за технології, реалізуючи стратегію інноваційної політики «Індустрія 4.0», завойовуючи свої місця в новому технологічному укладі, борючись за умови, залучаючи учених, інтелектуалів та кваліфіковані кадри в свої країни. Так, німецький уряд підтримує хвилю індустріального хай-тека ще з 2006 р. Франція запустила ініціативу The Industry of the Future на державному рівні, яка містить 34 ініціативи, спрямовані на різні сфери економіки країни. Аналогічні програми існують і в інших країнах: Smart Factory в Нідерландах, High Value Manufacturing Catapult у Великій Британії, Fabbrica del Futuro в Італії, Made Different у Бельгії, «Зроблено в Китаї-2025» та ін. [6, с.19].

В активну фазу вступили не лише торгіві, а й технологічні війни. В недалекому майбутньому ми можемо стати свідками чергового поділу світу: процвітання одних і занепаду інших націй, зумовленого інтелектуальним колоніалізмом. У нинішній структурі науково-технічного обміну Україна виступає інтелектуальним донором технологічно розвинених країн. Процвітає аутсорсинг, коли тисячі науковців, які проживають в Україні, працюють на європейські та американські корпорації і фірми. З одного боку, – це свідчення потенційної конкурентоздатності наукової спільноти України і спосіб зберегти кваліфікацію українських спеціалістів для світової, а при зміні ситуації – і вітчизняної науки, а з другого, – показник реальних проблем науково-технічного розвитку і нездатності ефективно використовувати інтелектуальний потенціал. Оскільки досягнення науки, які лежать в основі нових поколінь техніки і технологій, технологічних укладів, уже не можуть здійснюватися і реалізовувати свої переваги в межах однієї країни, то важливим є виконання спільних наукових, освітніх та інших проєктів,

залучення українських учених і спеціалістів до загальноєвропейських програм наукових досліджень.

Наука завжди перебуває в певному соціально-культурному та економічному просторі, який пропонує свої «правила гри», котрі не завжди збігаються з ідеалізованими схемами її функціонування у соціумі. Особливо це характерно для транзитивних економік, не здатних в силу об'єктивних причин забезпечити необхідний рівень і масштаб наукової діяльності. За таких умов, природно, порушується не тільки матеріальна база науки, її кадрове забезпечення, а й відбувається зміни в базових засадах культури, в системі цінностей, світоглядних орієнтаціях людей.

Тому важливим завданням виходу науки із нинішнього кризового стану є забезпечення пріоритетності її власних імператив розвитку за допомогою активізації зовнішніх щодо неї соціокультурних факторів, а саме: а) пропаганди наукових досягнень, їх соціальної значущості і формування відповідної суспільної свідомості; б) експлікації взаємозв'язку між соціалізацією наукових знань і соціокультурними орієнтаціями і поведінкою людей; в) створення умов для сприйняття соціально-економічними відносинами наукових знань і відкриттів; в) зміни методологічної процедури організації наукових досліджень у бік активізації альтернативного вибору; г) гуманістичних і морально-етичних норм наукового прогресу і наукової діяльності [7, с. 269-271].

Постнекласичні моделі організації науки мають бути спрямовані на гармонійне поєднання класичних устремлінь науки на пошук істини з імперативами безпечного соціального розвитку, збереження природи, культури, моралі. Сучасна наука покликана продукувати не тільки знання як основний ресурс інформаційного суспільства, а й асимілювати у своїх пізнавальних практиках перспективні ідеали сталого розвитку людства. В процес відновлення та модернізації соціокультурного середовища країни активніше мають бути включені гуманітарні науки. Притаманний ним націєтворчий потенціал сприятиме процесу ідейно-світоглядного переформатування українського суспільства, виробленню механізмів використання національних духовних цінностей заради консолідації українського суспільства на основі цілісної системи ціннісних орієнтацій.

Сьогодні наука і «причина» глобальної економічної кризи, і «фронт» нової, заснованої на новому технологічному укладі економіки, що тільки народжується. Україна може відбутися як розвинена суверенна держава тільки з випереджаючим розвитком наукової сфери. Головне – зробити перелом у ставленні до науки в країні, відновити авторитет знання й освіти у її класичному поєднанні навчання та виховання [8, с. 14-15]. Фінансування духовної сфери, науки, освіти і культури має стати пріоритетним в державному бюджеті, як це зробили передові країни світу.

Отже, перехід України на якісно вищий рівень науково-технологічного і соціально-економічного розвитку, до сучасної інноваційної економіки знань без розвинутої науки неможливий. Наука й освіта – найважливіші стратегічні ресурси нарощування духовно-інтелектуального потенціалу української нації.

Література

1. Ніколаєнко С. Чи стане наука локомотивом розвитку країни? *Голос України*. 2006. 19 квітня. С. 8–9.
2. Гарбар Р. Розумні люди – основа економічного прориву. *День*. 2020. 19 лютого. С. 8-9.
3. Миколок О. Як допомогти новому поколінню учених утриматися в інститутах та лабораторіях. *День*. 2019. 8 серпня. С. 11.
4. Ромашова Н. Наукові пріоритети як державні університети. *День*. 2008. 28 лютого. С. 2.
5. Хаустов В. Наукові заклади країни стоять на порозі ліквідації, а технічні університети – на межі закриття. *Голос України*. 2019. 6 листопада. С. 4.
6. Семиноженко В. Навіщо Україні потрібно розвивати свою науку? *День*. 2020. 7-8 лютого. С. 18–19.
7. Лазаревич А. А. Глобальное коммуникационное общество. Минск: Белорус. наука, 2008. 350 с.
8. Семиноженко В. Коронакриза і наука. Світ на порозі нового етапу науково-технічної революції: місце України *День*. 2020. 26-27 червня. С. 14-15.

Лілія Компанієць,

доктор філософських наук, доцент,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

РЕЛІГІЙНІ ІДЕЇ: ПІДХОДИ, РОЗДУМИ, ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Актуальність теми розглядається під кутом зору сучасного етапу розвитку людської цивілізації (демократичних цінностей, гуманістичного напрямку розвитку країн світу, в т. ч. і України, міжнародних правових стандартів). На відміну від минулих епох сьогодні не можна ігнорувати проблему свободи совісті, а саме: пригальмувати еволюцію світогляду, свободу релігійних поглядів (на вільний світоглядний вибір; осмислення різних світоглядних, релігійних парадигм тощо) ні на рівні віруючих християн, ні у межах конфесійної ієрархії. Базові ідеї релігійного змісту все частіше виходять за межі певних релігійних ідеологій, долають